

Ю. П. Макаренко,

д. е. н., професор, Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара, м. Дніпро

К. Є. Яновський,

студент 6 курсу, магістр, Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара, м. Дніпро

НАКОПИЧУВАЛЬНЕ СТРАХУВАННЯ ЖИТТЯ ЯК КОНКУРЕНТОЗДАТНА АЛЬТЕРНАТИВА ПЕНСІЇ

Yu. Makarenko,

Doctor of Economic sciences, professor, The Dniprov's'kyy National University named after Oles' Gonchar

K. Yanovskiy,

6th year student, master, The Dniprov's'kyy, National University named after Oles' Gonchar

COMPENSATIVE LIFE INSURANCE COMPETITIVE PENSION ALTERNATIVE

У сучасних економічних умовах від звичайних громадян України не залежить проведення реформи у пенсійній системі держави, проте результати реформи відчує на собі вже через декілька років кожен українець. Від розумного і прагматичного підходу в реформуванні пенсійної системи залежить розвиток та функціонування всієї економічної системи України. Керівництво держави постійно вирішує важливі питання щодо удосконалення роботи пенсійного фонду України, проте вплинути на першопричину, а саме демографічну ситуацію в країні одразу, навіть влада не зможе. А отже, якщо громадяни не будуть створювати власні накопичення для своєї подальшої пенсії, вони проведуть свій третій період життя — відпочинок, скорше за все в бідності. Тому тема накопичувального страхування життя як довгострокової інвестиції з метою подальшого забезпечення клієнта є досить актуальною.

In today's economic environment, the reform of the pension system of the state does not depend on ordinary citizens of Ukraine, but the results of the reform are felt in a few years by every Ukrainian. The development and functioning of the entire Ukrainian economic system depends on a reasonable and pragmatic approach to reforming the pension system. The leadership of the state constantly solves important issues concerning the improvement of the functioning of the pension fund of Ukraine, however, it will affect the root cause, namely, the demographic situation in the country at once, even the authorities will not be able. Consequently, if citizens do not create their own savings for their further pension, they will spend their third lifetime — rest, most likely in poverty. Therefore, the topic of accumulative life insurance as a long-term investment in order to further provide the client is very relevant.

Ключові слова: солідарна пенсійна система, трудовий стаж, накопичувальне страхування життя, поліс страхування, страхові ризики, індексація, інфляція, прибуток, гарантії,

Key words: joint pension system, work experience, life insurance, insurance policy, insurance risk, indexation, inflation, profit, guarantees.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Унаслідок низького рівня правової культури громадян України не завжди приділяють достатню увагу питанням пенсійного забезпечення, за традицією покладаючись на державу. Але враховуючи демографічну ситуацію, щодо якої спеціалісти роблять невтішні прогнози, варто замислитись над тим, чи справді держава спроможна забезпечити належний рівень життя своїм майбутнім пенсіонерам. Старіння нації та економічна нестабільність країни можуть призвести до того, що за декілька років на кожного працюючого громадянина припадатиме два пенсіонери.

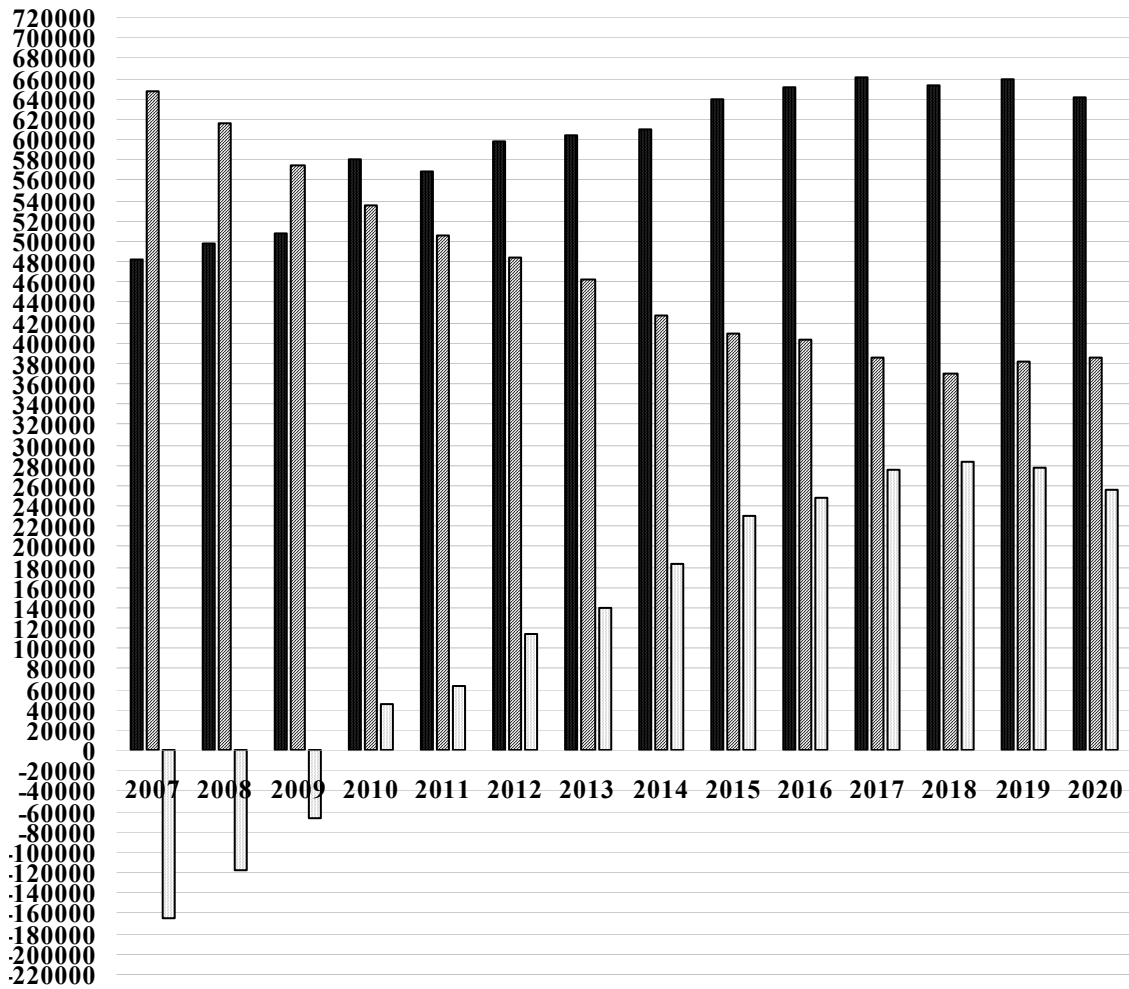
У рамках сучасної солідарної системи пенсійного забезпечення на сьогодні один робітник забезпечує одного пенсіонера. Враховуючи те, що держава щороку компенсує пенсіонерам з державного бюджету кошти, відбувається зростання дефіциту пенсійного фонду, який сьогодні сягає більше 150 млрд грн.

У країнах Заходу ситуація аналогічна, проте громадяни країн ЄС, США вже давно роблять пенсійні накопичення самостійно, частково перекладаючи тягар

відповідальності за гідний рівень матеріального забезпечення людей похилого віку з держави на самих громадян та ринкові інститути, насамперед фінансові. В Україні, на жаль, ще жива ідеологія Радянського Союзу, яка складається з постулату — подбай про свою державу, а держава подбає про тебе.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ ТА ПУБЛІКАЦІЙ

Аналіз досліджень і публікацій, у яких започатковано вирішення проблеми. У вітчизняній економічній літературі проблеми та перспективи впровадження різних форм пенсійного накопичення і страхування життя досліджуються або фрагментарно, або в рамках широкої економічної проблематики, без комплексного підходу. Економіко-правовий аспект окреслених питань досліджено в роботах О.І. Амоші, А.П. Архипова, Л.В. Батченко, Н.П. Борецької, Е.М. Лібанової, Л.К. Семів, В.А. Скуратівського, О.В. Фінагіної, П.І. Шевчука, М.М. Шутова та інших.

- Кількість людей, яка має вийти на пенсію за віком
- ▨ Кількість людей, яка досягає працездатного віку
- Різниця

Рис. 1. Демографічна ситуація в Україні 2007—2020 рр.

Джерело: побудовано авторами на основі джерела [2].

Автор має на меті проаналізувати проблеми пенсійного забезпечення в Україні й обґрунтувати необхідність реформування пенсійної системи в бік розвитку накопичувального страхування життя як найбільш перспективного напрямку поліпшення пенсійного забезпечення й соціального захисту населення.

ПОСТАНОВКА ЗАВДАННЯ

Метою статті є розгляд та аналіз сучасної солідарної пенсійної системи, її перспектив у найближчі роки та пошук конкурентноздатної альтернативи пенсії в Україні в сучасних умовах.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ ДОСЛІДЖЕННЯ

Рано чи пізно настає момент, коли ми підходимо до важливої межі нашого життя — до "заслуженого відпочинку". Неминучість цього моменту практично безперечна й очевидна, хоча більшість жителів України намагаються не надавати їй суттєвого значення. Але те, на що ми можемо розраховувати, переступивши межу пенсійного віку, усе більше залежить винятково від нас.

Багато століть велося так, що турботу про осіб похилого віку брали на себе їхні діти й онуки. 15—20 дорослих працездатних людей могли утримувати двох або трьох старих. Але із часом турбота про літніх людей перекладалася на громаду, суспільство, зумовивши тим самим виникнення солідарної системи допомоги соціально незахищеним верствам населення — літнім людям, інвалідам, родинам, що втратили годувальника. Це означало, що всі працездатні сплачують певний невеликий внесок у фонд держави й забезпечують тим самим фінансове джерело гідного існування для таких категорій людей — пенсію [4].

Протягом ХХ ст. така система працювала непогано. Народжуваність у європейських країнах, республіках СРСР, Америці, Японії постійно збільшувалась, досягнувши піку після Другої світової війни. Ці діти почали трудову діяльність наприкінці 60-х років. У цей час кількість працюючих набагато перевищувала кількість пенсіонерів.

Однак поступово люди збагнули, що народжувати дітей тільки заради гідного життя на схилі літ більше немає сенсу, оскільки їхній фінансовий добробут залежить все більше не від дітей, а від уряду. Отже, тоді у 60—80-ті роки ХХ ст. були закладені засади нинішньої демографічної кризи.

Таблиця 1. Дефіцит пенсійного фонду України 2010—2017 рр.

Рік	Дотації ПФУ з держбюджету, млрд грн
2010	64
2011	58
2012	65
2013	83
2014	87
2015	95
2016	143
2017	156

Джерело: побудовано авторами на основі джерела [7].

У нашій країні демографічні проблеми гостро виявили себе в 90-х роках минулого століття, коли через ряд економічних, політичних та соціальних потрясінь народжуваність населення почала знижуватися, а кількість пенсіонерів постійно зростає (рис. 1).

Ці об'єктивні демографічні дані свідчать про те, що, починаючи з 2012 року, кількість людей працездатного віку буде знижуватися протягом п'ятнадцяти років, тобто держава найближчим часом буде неспроможна забезпечити гідний рівень життя людям на пенсії. Тобто робити внески в Пенсійний фонд і забезпечувати гідне існування тим, хто перебуває на заслуженому відпочинку, згодом стане просто нікому [2].

Пенсія за визначенням — це той час, коли кожна людина "споживає" плоди своєї праці. Саме в цей момент громадянин як ніколи беззахисний, він більше не має можливості заробляти кошти й потребує певної соціальної допомоги. Європейські країни, США та Японія, на відміну від країн СНД, мають розвинені системи альтернативних державним пенсійних інститутів, які гарантують повний соціальний і матеріальний захист людей пенсійного віку, створюють конкурентне поле соціальних послуг і навіть змушують державу краще піклуватися про своїх громадян.

Сьогодні Україна, законодавчо закріпивши новий механізм пенсійного забезпечення та захисту, відчуває гостру необхідність його повноцінного і якнайшвидшого впровадження. Майже щодня на центральних телеканалах та радіо звучить інформація від влади про необхідність проведення пенсійної реформи і запровадження накопичувальної системи, замість старої солідарної [8].

У рамках сучасної солідарної системи пенсійного забезпечення на сьогодні один робітник забезпечує одного пенсіонера. Враховуючи те, що держава щороку компенсує пенсіонерам з державного бюджету кошти, відбувається зростання дефіциту пенсійного фонду, який сьогодні сягає більше 150 млрд грн (табл. 1).

У країнах Заходу ситуація аналогічна, проте громадяни країн ЄС, США вже давно роблять пенсійні накопичення самостійно, частково перекладаючи тягар відповідальності за гідний рівень матеріального забезпечення людей похилого віку з держави на самих громадян та ринкові інститути, насамперед фінансові. В Україні, на жаль, ще жива ідеологія Радянського Союзу, яка складається з постулату — подбай про свою державу, а держава подбає про тебе.

Відповідно до сучасного законодавства в Україні запроваджена трирівнева пенсійна система:

перший рівень — реформоване загальнообов'язкове пенсійне страхування, що базується на засадах солідарності, субсидування, здійснення виплати пенсій і

надання соціальних послуг за рахунок коштів Пенсійного фонду;

другий рівень — накопичувальна система загальнообов'язкового державного пенсійного страхування, що передбачає акумулювання коштів застрахованих осіб у Накопичувальному фонді й фінансування витрат на оплату договорів страхування довічних пенсій та одноразових виплат;

третій рівень — система недержавного пенсійного забезпечення, що здійснюється за допомогою трьох учасників ринку — компаній зі страхування життя, банків та недержавних пенсійних фондів. Такий механізм ґрунтується на добровільних засадах громадян, роботодавців та їхніх об'єднань у формуванні пенсійних накопичень для отримання застрахованими особами додаткових (понад обов'язкове державне пенсійне страхування) пенсійних виплат [1].

Програми з накопичувального страхування життя завдяки багатоступінчастій системі захисту внесків (100% страхові резерви, перестраховання, поділ ризиків за джерелами інвестування, податкові пільги), крім "скарбнички", дозволяють клієнтам і їхнім родинам мати постійний захист на випадок втрати працездатності або передчасної смерті як на території України, так і будь-якої іншої держави 24 години на добу.

Крім того, щороку клієнти страхових компаній із суми сплачених премій можуть повернути собі утриманий із їх заробітної плати прибутковий податок (податковий кредит) "живими грошима", що передбачено Законом № 889-IV "Про податок з доходів фізичних осіб". Це, безумовно, збільшує як розмір накопичення, так і суму доходу [3].

Після закінчення терміну дії договору накопичувального страхування застрахована особа (власник страхової програми) може забрати накопичену суму або замовити довічну пенсію, яка буде сплачуватися однаковими частинами в терміни, визначені самим клієнтом (ануїтет) [6].

У розвинених країнах страхування життя давно стало обов'язковою потребою. Причиною цього є велике значення страхування життя в соціальній системі держави й особливо в системі пенсійного забезпечення. Метою цього виду страхування є не тільки забезпечення життя людини, але також і збереження її матеріального добробуту з погляду накопичення капіталу. Відчувши хоча б один раз себе захищеними й упевненими в майбутньому, тобто усвідомивши вигоди, які приносить страхування, люди ніколи не відмовляться від нього [5].

Розглядаючи варіант оформлення поліса в компанії з накопичувального страхування життя, потрібно обов'язково підібрати суму у національній валюті, яку громадянин зможе відкласти протягом періоду 20 і більше років. Сума щорічного полісу розраховується шляхом виведення в резерв 10—15% відсотків своїх щомісячних доходів. Наприклад, людина заробляє в місяць 5000 грн, тобто 10% становлять 500 грн. 500 грн — це та сума, яка серйозно не вплине на рівень життя людини. Отже, накопичуючи 500 грн в місяць, клієнт може зробити собі поліс на 6000 грн у рік. Приблизно 30% цієї суми піде на страховий захист людини — смерть по хворобі, трагедія, інвалідність, критичні захворювання, госпіталізація, хірургія, травми, переломи, опіки і т.д. Якщо із клієнтом не відбувається жодного страхового випад-

ку протягом року, ця сума автоматично згорає і йде на формування страхових резервів компанії. Якщо ж відбувається будь-який страховий випадок, окрім смерті, клієнт отримує солідну суму компенсації на лікування, якщо смерть — вигодонабувач із кола найближчих родичів отримує компенсацію. Інші 70% від 6000 грн, тобто близько 4000 грн, ідуть в фонд накопичення. Щороку по складному відсотку на всю суму накладається відсоток від 12 до 18% в середньому, що через 25 років приводить к накопиченням близько у півмільйона гривень. Розуміючи нестабільність гривні, компанії із накопичувального страхування життя пропонують клієнту щороку добровільно індексувати страхову премію на суму інфляції. Таким чином, якщо клієнт щороку суму у 6 тис. грн індексує на 10%, через 25 років він отримає близько 900 тис. грн, що в принципі і буде еквівалентним сьогоднішнім 500 тис. грн.

Щодо надійності "лайфових" компаній, варто відзначити, що у всьому світі визнано, що накопичувальне страхування життя — найнадійніший вид довгострокових інвестицій.

Отже, підсумовуючи вищезазначене, варто сказати про те, що солідарна пенсійна система себе віджила, не варто громадянам розраховувати на допомогу держави, краще зробити собі самостійно накопичення, тим паче, використовуючи досвід країн розвинутого капіталізму.

ВИСНОВКИ

На сучасному етапі розвитку українського суспільства питання реформування системи пенсійного забезпечення стоїть дуже гостро. Пенсійна система базується на принципах солідарності поколінь, коли пенсії громадян, які закінчили свою трудову діяльність, фінансує нинішнє покоління працюючих. При цьому спостерігається постійний приріст непрацездатного населення та зменшення кількості працюючих.

Негативний вплив демографічної ситуації підсилюється проблемами економічного та соціального характеру, які в період фінансової кризи в Україні особливо важко діють на формування коштів Пенсійного фонду та збільшення його дефіциту. Усі ці об'єктивні демографічні та економічні дані свідчать про те, що держава в найближчому майбутньому не зможе забезпечити гідний рівень пенсії людям, які досягли пенсійного віку.

Оскільки пенсійне забезпечення в Україні сьогодні є функцією держави й державною системою соціального захисту населення, з 1 січня 2004 року уряд розпочав пенсійну реформу, у результаті якої створена трирівнева пенсійна система, головна мета якої — забезпечити гарантований мінімальний рівень життя всім людям пенсійного віку та створити умови для того, щоб працююче населення було зацікавлене накопичувати кошти на старість у системі недержавного пенсійного забезпечення. Тобто головною метою реформи є поступовий перехід від розподільчої пенсійної системи до накопичувальної.

Аналіз світового досвіду свідчить, що довгострокові накопичувальні програми страхових компаній є найкращою й найнадійнішою системою накопичення. Ці програми, завдяки багатоступінчастій системі захисту внесків, крім формування накопичувального фонду, дозволяють клієнтам та їхнім родинам мати постійний

захист на випадок втрати працездатності або передчасної смерті як на території України, так і будь-якої іншої держави 24 години на добу.

З огляду на потреби держави, слід указати, що завдяки накопичувальним страховим програмам, держава зможе отримати стабільне джерело фінансових інвестицій в економіку.

Література:

1. В. Мельничук. Пенсійна реформа: спроба №4 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: www.epravda.com.ua/publications/2017/07/11/626962/
2. Демографічна ситуація в Україні [Електронний ресурс]. — Режим доступу: www.health.unian.ua/country/2142884-demografichna-situatsiya-v-ukrajini-na-100-pomerliih-6-1-narodjenih.html
3. Державна фіскальна служба України [Електронний ресурс]. — Режим доступу: www.sfs.gov.ua
4. Накопичувальне страхування життя в Україні. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: www.podbayprosebe.com.ua
5. Накопичувальне страхування життя та його позитивні й негативні аспекти [Електронний ресурс]. — Режим доступу: www.osago.biz.ua
6. Папазова О. Манакіна В. // Журнал "СХІД". — № 3 (103). — 2010 р. "Накопичувальне страхування життя як конкурентоздатна альтернатива недержавному пенсійному забезпеченню" [Електронний ресурс]. — Режим доступу: www.dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/22136/08-Papazova.pdf?sequence=1
7. Пенсійний фонд України [Електронний ресурс]. — Режим доступу: www.pfu.gov.ua
8. Insurance TOP журнал [Електронний ресурс]. — Режим доступу: www.forinsurer.com

References:

1. Melnichuk, V. (2017), "Pension Reform: Trial No. 4", available at: www.epravda.com.ua/publications/2017/07/11/626962/ (Accessed 20 Dec 2017).
2. UNIAN (2017), "Demographic situation in Ukraine", Available at: www.health.unian.ua/country/2142884-demografichna-situatsiya-v-ukrajini-na-100-pomerliih-6-1-narodjenih.html (Accessed 20 Dec 2017).
3. The official website of the State Fiscal Service of Ukraine (2017), available at: www.sfs.gov.ua (Accessed 20 Dec 2017).
4. Store of insurance products (2017), "Cumulative life insurance in Ukraine", Available at: www.podbayprosebe.com.ua (Accessed 20 Dec 2017).
5. Nadijnyj polis (2017), "Cumulative life insurance and its positive and negative aspects", Available at: www.osago.biz.ua (Accessed 20 Dec 2017).
6. Papazova, O. and Manakina, V. (2010), "Accumulation life insurance as a competitive alternative to non-state pension provision", Shid, vol. 3 (103), available at: www.dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/22136/08-Papazova.pdf?sequence=1 (Accessed 20 Dec 2017).
7. The official website of the Pension Fund of Ukraine (2017), available at: www.pfu.gov.ua (Accessed 20 Dec 2017).
8. Insurance TOP magazine (2017), available at: www.forinsurer.com (Accessed 20 Dec 2017).

Стаття надійшла до редакції 14.12.2017 р.